

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nauka.com.ua | № 5, 2019 | 30.05.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.5.7](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.7)

УДК: 338.28:(004.08+621.377.6)

*Н. М. Краус,
д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів та економіки
Київського університету імені Б. Грінченка
ORCID: 0000-0001-8610-3980*

*С. М. Голубка,
д. е. н., професор, фахівець з фінансових питань
Міністерства фінансів України
ORCID: 0000-0002-5296-4798*

*К. М. Краус,
к. е. н., доцент кафедри управління
Київського університету імені Б. Грінченка
ORCID: 0000-0003-4910-8330*

СУСПІЛЬНИЙ СЕКТОР В УМОВАХ ІННОВАТИЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*N. M. Kraus,
Dr. Sc. (Economics), Associate Professor,
Professor of the Department of Finance and Economics
Borys Grinchenko Kyiv University*

*S. M. Holubka,
Dr. Sc. (Economics), Professor,
Specialist of the Ministry of Finance of Ukraine*

*K. M. Kraus,
Cand. Sc. (Economics), Senior Lecturer of the Department of Management
Borys Grinchenko Kyiv University*

SOCIAL SECTOR IN CONDITIONS OF INNOVATION AND DIGITALIZATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено та узагальнено характерні особливі розвитку суспільного сектора в умовах інноватизації та цифровізації економіки України. Встановлено, що до основних показників оцінки ефективності суспільного сектору економіки України інноваційного типу варто відносити: якість суспільної інфраструктури, якість освіти та науки, якість адміністрування, економічна продуктивність, стабільність.

Розкрито сучасні особливості та основні завдання суспільного сектору економіки інноваційного типу. Представлено характеристику концепцій оцінки діяльності суспільно сектора та показників оцінки ефективності суспільного сектору економіки України інноваційного типу. Здійснено аналіз видів та змісту суспільного сектору економіки інноваційного типу. Обґрунтовано і розкрито основні структурні елементи суспільного сектору України економіки інноваційного типу в умовах цифровізації.

Зроблено висновок про те, що на особливу увагу в ході реалізації стратегії інституціонально-структурних змін у суспільному секторі економіки заслуговує політика формування соціального капіталу, адже індикатори його розвитку в Україні є недостатніми, що не дозволяє належним

чином підвищити ефективність реформ у суспільному секторі економіки інноваційного типу в умовах цифровізації.

Characteristic of the development of public sector in conditions of innovation and digitalization of Ukrainian economy is investigated and summarized in the article. It is established that the main indicators of the evaluation of the efficiency of public sector of Ukrainian economy of innovation type are: the quality of public infrastructure, the quality of education and science, the quality of administration, economic productivity and stability.

Modern features and main tasks of public sector of the economy of innovative type are revealed. It is argued that the key tasks of public sector of the economy are to ensure the fair distribution of benefits among members of society in accordance with ethical ideas that govern, and correct situations in which market mechanism of self-regulation demonstrates the inability to achieve a state that is optimal for Pareto.

The article presents characteristics of the concepts of evaluation of social sector activity and indicators of the evaluation of the efficiency of public sector of Ukrainian economy of innovation type. The indicators of the evaluation of the efficiency of public sector of Ukrainian economy of innovation type are defined: the quality of public infrastructure (quality of transport infrastructure, quality of communications); stability (level of average inflation, unemployment, the rate of economic growth in dynamics); quality of education and science (level of coverage of population by secondary education, performance indicators); economic productivity (GDP per capita, government deficit, public debt); quality of health care (average life expectancy, level of implementation of medical innovations); the quality of administration (level of corruption, quality of the judiciary, level of bureaucracy).

The analysis of types and contents of public sector of the economy of an innovative type is carried out. Main structural elements of Ukrainian public sector are substantiated and disclosed in the economy of innovation type in the conditions of digitalization.

It is concluded that the policy of formation of social capital deserves special attention during the implementation of the strategy of institutional and structural changes in social sector of the economy, because as indicators of its development in Ukraine are insufficient, which does not allow to properly increase the efficiency of reforms in public sector of the economy of an innovative type in terms of digitalization.

Ключові слова: суспільний сектор; інноватизація; інноваційний тип економіки; цифровізація; державний сектор.

Key words: social sector; innovation; innovative type of economy; digitalization; public sector.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інноваційний стрибок “нової економіки” не знайшов адекватного відтворення в реальному секторі світового господарського комплексу. В економічній теорії питання формування і розвитку ринку та ринкового середовища в умовах трансформаційних змін відноситься до важливих завдань. Це пояснюється тим, що сучасна ринкова економіка зіштовхується з великою кількістю проблем свого функціонування та розвитку, що потребує визначення шляхів їх вирішення [113, с. 7, 10]. Тож логічним стає той факт, що у такій ситуації актуалізується проблема “суспільного сектора в економіці”, який через систему своїх інститутів реагує на виклики, що постали перед індивідом, спільнотою та країною в сучасну епоху глобальних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Цінними в науковому сенсі дослідженнями розвитку суспільного сектору є наукові праці та практичні доробки таких знаних учених й винахідників як А. Афонсо, С. Брю, Дж. М. Б'юкенен, Дж. Гелбрейт, Дж. Е. Стігліц, М. Фельдстейн. Вчені-економісти з України теж активно долучаються до вивчення структури суспільного сектору економіки та механізмів його функціонування у відкритій економічній системі. Серед них імена С. Белоусова [2], В. Васильцева [3], Є. Гірника [4; 5], О. Длугопольського [6; 7], Д. Єфремова [8], Р. Логоша [1], І. Маховина [9], А. Мельника [10], В. Осецького [11], І. Погосова [12], П. Савченко [12], Н. Федірко [8], Л. Якобсона [13]. Але, значна кількість актуальних питань типу: розкриття інституціонального контексту логіки формування інститутів розвитку суспільного сектора економіки; аналізу організаційно-економічних ефектів розвитку суспільного сектора та розкриттю напрямів інноваційно-цифрової зміни суспільного сектора.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей розвитку суспільного сектора в умовах інноватизації та цифровізації економіки України. Розкриття сучасних особливостей та

основних завдання суспільного сектору економіки інноваційного типу. Представлення характеристики концепцій оцінки діяльності суспільно сектора та показників оцінки ефективності суспільного сектору економіки України інноваційного типу. Здійснено аналіз видів та змісту суспільного сектора економіки інноваційного типу. Обґрунтування і розкриття основних структурних елементів суспільного сектора України економіки інноваційного типу в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Нині суспільний сектор економіки займає важливе місце в економічних дисциплінах і належить до тих із них, які найбільш дотичні до врегулювання соціально-економічних проблем сучасності. Зазвичай суспільний сектор займає найсильніші позиції в таких сферах діяльності, як фундаментальні наукові дослідження, освіта, охорона здоров'я, культура, комунальне господарство [11]. Теорія економіки суспільного сектору пропонує з цією метою використовувати наступні три важелі економічного характеру: пряме регулювання обсягу забруднень державою, встановлення відшкодувань (штрафів) за понаднормове забруднення та введення квот (лімітів), які можна перепродати. Суспільний сектор економіки як атрибутивний елемент економічних систем “змішаного” типу демонструє сукупність ресурсів для організації виробництва та надання суспільних благ у ситуації ринкової неспроможності [5, с. 13]. Під “суспільним сектором економіки” в ряді публікацій, як правило, розуміють державний сектор, який презентує і обслуговує інтереси всього населення. Держава фактично є основним інститутом, що організовує й координує взаємовідносини громадян і соціальних груп у країні, забезпечуючи умови для їх спільної діяльності.

У цьому контексті заслуговує на увагу наукова думка українського професора О. В. Длугопольського, згідно з якою суспільний сектор економіки недоцільно ототожнювати з державним, бо муніципальні підприємства та суспільні організації не є державною власністю, а тому можуть бути включені у державний сектор. Але вони є власністю суспільства, належать до суспільного сектора економіки. З позицій системного підходу, суспільний сектор доцільно розглядати як складну систему, яку, по-перше, можна “структурувати на окремі елементи”; а по-друге, вона перебуває під впливом “ендогенних та екзогенних чинників”, котрі є факторами її трансформації; по-третє, вона є “складовою системи вищого рівня” [6, 23].

Суспільний сектор – це частина економічного простору, в рамках якого ринкові механізми не функціонують або функціонують неефективно, оскільки його цільовим орієнтиром виступає виробництво, розподіл, обмін і споживання суспільних благ (рис. 1). У цьому контексті основними напрямками діяльності суспільного сектора економіки є надання суспільних благ та перерозподіл доходів і багатства, соціальної допомоги населенню, а також виробництво і реалізація товарів та послуг, зокрема на комерційній основі, підприємствами, які належать або контролюються державою.

Рис. 1. Сучасні особливості та основні завдання суспільного сектору економіки інноваційного типу (складено авторами на основі 8, с. 5, 12)

“В силу своєї особливої ролі держава може також здійснювати вплив на економічну поведінку суб’єктів господарювання шляхом прийняття законодавчих та інших нормативних актів, оподаткування, субсидій, а також інших способів регулювання економічної діяльності” [14, 10]. “Суспільний сектор” – більш широке поняття, в якому відображена економічна діяльність держави, а також діяльність недержавних некомерційних (суспільних) організацій. До останніх відносяться “організації, які не фінансуються і не контролюються державними органами, прибутки яких, головним чином, складаються за рахунок добровільних внесків, приватних пожертвувань, доходів від власності” [13, 11], – зазначає Л. І. Якобсон.

Рис. 2. Характеристика концепцій оцінки діяльності суспільно сектора та показники оцінки ефективності суспільного сектора економіки України інноваційного типу
(складено авторами на основі джерел 4; 5; 7, с. 52–53)

Систематизація розвитку основних концепцій суспільного сектора економіки (рис. 2) та їх функціонування дозволяє виокремити кілька причин зростання вивчення його масштабів:

- ✓ по-перше, посилення вимог до соціальної політики у зв'язку з урбанізацією, збільшенням кількості населення та демографічними переходами;
- ✓ по-друге, монополізм багатьох галузей економіки;
- ✓ по-третє, “політичні змагання” за електорат і вплив лобістських груп;
- ✓ по-четверте, органічне доповнення активності інститутів державного та муніципального секторів у діяльності їх організацій;
- ✓ по-п'яте, існування ефекту “соціодинамічного мультиплікатора” [5, с. 14].

Оцінений через частку у ВВП, в довгостроковій перспективі суспільний сектор демонструє специфічну властивість – постійно збільшувати свою присутність в економіці, що в економічній науці отримало назву закону А. Вагнера. Наприкінці XIX ст. цей німецький економіст виявив закономірність щодо стійкого зростання державних витрат як в абсолютному, так і в відносному вимірах, що легко помічалася. В ті часи вона пояснювалась:

- 1) посиленням перерозподільної та соціальної функцій держави при збільшенні доходів на душу населення в індустріальній країні;

- 2) необхідністю суспільної протидії монополістичним об'єднанням та захисту інтересів споживачів;
- 3) підвищенням активності її органів правопорядку та оборони [8, с. 115–116].

Структура суспільного сектора економіки складна і багаторівнева (рис. 3), вона охоплює бюджетні установи, державні підприємства, державні фінанси, державні резервні фонди, державні банки, органи влади та державного управління (державний сектор), муніципальні підприємства, місцеві фінанси, комунальну власність (муніципальний сектор), а також об'єкти власності громадських і релігійних організацій, суспільних об'єднань і фондів (наприклад, політичних партій, рухів, молодіжних, профспілкових, науково-технічних, спортивних організацій тощо) [6, с. 28–29]. Зважаючи на це, головною метою функціонування суспільного сектора економіки є реалізація стратегії забезпечення добробуту народу (табл. 1).

Таблиця 1.

Основні структурні елементи суспільного сектора України економіки інноваційного типу в умовах цифровізації

<i>Тип сектору</i>	<i>Структурні елементи в розрізі суспільного сектора</i>
Сектори некомерційних організацій	Об'єкти власності та установи “третього сектора” (релігійні установи, благодійні організації, політичні партії, профспілки, інші громадські організації, частини закладів освіти, культури, охорони здоров'я)
Муніципальний сектор	Об'єкти муніципальної власності та інституційні одиниці (комунальні підприємства, органи місцевого самоврядування)
Державний сектор	Об'єкти державної власності та інституційні одиниці (державні установи та корпорації, органи державного управління, бюджетні організації та установи)

(згруповано авторами на основі джерел 7, с. 47; 5, с. 13; 15; 16)

Рис. 3. Види та зміст суспільного сектора економіки інноваційного типу

(складено авторами на основі джерел 2, с. 5–8; 5, с. 13)

Зазначимо, що суспільний сектор – це не лише сукупність державних підприємств та організацій, що знаходяться у власності держави, але й грошові кошти. Ключову роль серед компонентів суспільного сектора відіграють державні фінанси: державний бюджет, його прибутки і видатки. З огляду на це, суспільний сектор являє собою таку сферу економіки або частину економічного простору, де “ринок не діє або діє частково, отже, переважає неринковий спосіб координації економічної діяльності, неринковий тип організації обміну діяльністю; виробляються, розподіляються і споживаються не приватні, а суспільні блага; економічна рівновага між попитом і пропозицією суспільного (колективного) блага здійснюється державою, органами місцевого самоврядування та добровільно-суспільними організаціями за допомогою відповідних соціальних інститутів та бюджетно-фінансової політики” [9, 6].

На відміну від ринкового, суспільний сектор має справу із суспільними благами, які в своїй більшості не є предметом купівлі-продажу. В зв'язку з цим організації суспільного сектора називають некомерційними (неприбутковими). Саме з цих міркувань його часто вважають державним сектором економіки [10, 12].

У виявленні змісту суспільного сектора економіки потрібно виходити з того, що в усіх формах його діяльності

проявляє себе суперечливістю економічних і соціальних цілей, необхідність підтримки оптимального співвідношення між економічною ефективністю і соціальною справедливістю. Ситуація полягає в тому, що мотиви перерозподілу суспільних благ між індивідами, надання обов'язкових, соціально значущих товарів є такими ж важливими аргументами для розвитку державного сектора, як і мотиви неспроможності ринку. Специфіка суспільного сектора економіки, порівняно з приватним, полягає в тому, що більшість державних програм виконується і оцінюється з урахуванням їх впливу як на економічну ефективність, так і на розподіл доходів у суспільстві [4, 166].

Будь-яка галузь потребує для свого функціонування належного ресурсного забезпечення, зокрема у сфері інформаційних технологій це програмні сервіси чи програмні продукти, які використовуються у сфері розробки та обслуговування; апаратне забезпечення; інтелектуально-кадрові ресурси; фінансово-інвестиційне забезпечення; науково-дослідна підтримка; інформаційно-маркетингове та консалтингове забезпечення (без якого користувач не знає про нові досягнення у сфері інформаційних технологій); інтелектуальний капітал (який передусім виражається у наявності кваліфікованих фахівців), інфраструктура інтелектуальної власності та її ресурси (наявність ліцензій на використання тієї чи іншої технології у рамках здійснення своєї діяльності) [3, с. 303; 17; 18].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Успішність ринкових змін в Україні залежала від спроможності влади здійснити процес роздержавлення через механізм заохочування ефективного менеджменту на основі чітких, прозорих, конкурентних та виважених умов. Економічні трансформації в Україні, за великим рахунком, були похідними від шокової лібералізації. Суспільні відносини жодним чином не були пов'язані з ринковими механізмами. Проблема полягає не в протидії людини із системою, а у дієздатності держави контролювати фінансові, виробничі, людські ресурси [1, с. 11]. Ключову роль у розвитку інститутів суспільного сектора економіки інноваційного типу має відіграти інтенсивність демократичних змін. Лобювання суспільних інтересів має стати законодавчо закріпленою нормою. З цих причин на особливу увагу в ході реалізації стратегії інституціонально-структурних змін у суспільному секторі економіки заслуговує політика формування соціального капіталу, адже індикатори його розвитку в Україні є недостатніми, що не дозволяє належним чином підвищити ефективність реформ у суспільному секторі економіки інноваційного типу в умовах цифровізації.

Література.

1. Логоша Р.В. Особливості формування і розвитку ринку в різних суспільних формаціях. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 7–12.
2. Белоусова С. В. Подходы к рассмотрению общественного сектора. *Известия Иркутской государственной экономической академии*. 2008. № 5. С. 5–8.
3. Васильців В. Г. Сектор інформаційних технологій та його місце і роль у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 300–307.
4. Гірник Є. В. Суспільний сектор економіки в параметрах інституцій держави: структурно-теоретичний аналіз. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2016. № 1 (55). С. 161–168.
5. Гірник Є. Концептуалізація суспільного сектора економіки в системі економіко – теоретичного знання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка*. 2017. № 3 (192). С. 11–14.
6. Длугопольський О. В. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в епоху глобальних трансформацій : монографія. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2011. 632 с.
7. Длугопольський О. В. Підходи до оцінки ефективності функціонування суспільного сектору економіки. *Економічний аналіз : зб. наук. праць / за ред.: В. А. Дерій*. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 15. № 1. С. 43-58.
8. Федірко Н. В., Єфремов Д. П. Електронний текст лекцій науки «Економіка суспільного сектору». К.: КНЕУ, 2014. URL: http://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/k_makroekonomiky_ta_derzhavnogo_upravlinnja/disciplines_of_bachelor_level_mdu/econom_publ_sector/ (дата звернення: 15.05.2019).
9. Манахова И. В. Экономика общественного сектора. Саратов : Лотос, 2003. 106 с.
10. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / за ред. А. Ф. Мельник. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2009. 528 с.
11. Осецький В. Л. Господарський менталітет як чинник розвитку інституційного середовища. *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Економіка*, 2013. № 153. С. 75-79. URL: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/153-12/17> (дата звернення: 15.05.2019).
12. Экономика общественного сектора : учебник / за ред. П. В. Савченко та ін.. М. : ИНФРА-М, 2010. 643 с.
13. Якобсон Л. И. Государственный сектор экономики: экономическая теория и политика. М. : ГУВШЭ, 2000. 118 с.
14. Цілі Сталого Розвитку: Україна : Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с.
15. Краус Н. М. Институціоналізація інноваційної економіки: глобальні та національні тенденції: автореф. дис. ... докт. економ. наук : 08.00.01. К. : Знання, 2017. 40 с.
16. Краус Н. М. Інноваційна економіка в глобалізованому світі: інституціональний базис формування та траєкторія розвитку : монографія. К. : Аграр Медіа Груп, 2019. 491 с.
17. Краус К. М., Краус Н. М. Ретроспектива і сучасність оподаткування в Україні та за кордоном : монографія. К. : Аграр Медіа Груп, 2019. 420 с.
18. Global innovation index. *Analysis: Explore the interactive database of the gii 2018 indicators*. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator> (дата звернення: 19.12.2019).

References.

1. Lohosha, R. V. (2016) Osoblyvosti formuvannia i rozvytku rynku v riznykh suspilnykh formaciiakh [Features of formation and development of market in various social formations], *Economics and Society*, vol. 3, pp. 7–12.
2. Belousova, S. V. (2008), Podkhody k rassmotreniyu obshchestvennogo sektora [Approaches to the public sector], *News of the Irkutsk State Economic Academy*, no. 5. pp. 5–8.
3. Vasylytsiv, V. H. (2016) Sektor informaciiynykh tekhnologhii ta ikh miste i rol u systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Sector of information technology and its place and role in the system of economic security of the state], *Scientific herald of NLTU of Ukraine*, vol. 26.6, pp. 300–307.
4. Hirnyk, Ye. V. (2016) Suspilnyi sektor ekonomiky v parametrakh instytucii derzhavy: strukturno-teoretychnyi analiz [Public sector of the economy in the parameters of state institutions: structural and theoretical analysis], *Scientific View: Economics and Management*, no. 1 (55), pp. 161–168.
5. Hirnyk, Ye. V. (2017) Konceptualizaciia suspilnoho sektora ekonomiky v systemi ekonomiko-teoretychnoho znannia [Conceptualization of the public sector of the economy in the system of economical and theoretical knowledge], *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series Economics*, no. 3 (192), pp. 11–14.
6. Dluhopolskyy, O. V. (2011) *Suspilnyy sektor ekonomiky i publichni financy v epokhu hlobalnykh transformatsiy* [Public sector of the economy and public finances in an era of global transformations], Ternopil: Economical Thinking TNEU.
7. Dluhopolskyy, O. V. (2014) *Pidkhody do otsinky efektyvnosti funktsionuvannia suspilnoho sektoru ekonomiky. Ekonomichnyy analiz* [Approaches to the assessment of the efficiency of functioning of public sector of the economy. Economic analysis], Collection of scientific works. Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National Economic University “Economic Thought”, vol. 15, no. 1, pp. 43–58.
8. Fedirko, N. V., Efremov, D. P. (2014) *Elektronnyy tekst lektsiy nauky “Ekonomika suspilnoho sektory”* [Electronic text of lectures of science “Public sector economics”]. Available at: http://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/k_makroekonomiky_ta_derzhavnogo_upravlinnja/disciplines_of_bachelor_level_mdu/econo_m_publ_sector/ (Accessed 15 May 2019).
9. Manakhova, I. V. (2003) *Ekonomika obshchestvennogo sektora* [Economics of tpublic sector], Saratov: Lotos.
10. Melnyk, A. F. (ed.) (2009) *Modernizaciia suspilnoho sektoru ekonomiky v umovakh hlobalnykh zmin* [Modernization of public sector of the economy in the context of global change], Ternopil: Econ. Thinking TNEU.
11. Osetsyi, V. L. (2013) *Hospodarskyj mentalitet yak chynnyk rozvytku instytuciinoho seredovyshcha* [Economic mentality as a factor in the development of the institutional environment], *Visnyk Kyivskoho Natsionalnogo Universytetu imeni Taras Shevchenko. Ekonomika* [Bulletin of Taras Shevchenko Kiev National University. Economy], no. 153. pp. 75-79. URL: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/153-12/17> (Accessed 15 May 219).
12. Savchenko, P. V. (ed.) (2010) *Ekonomika obshchestvennogo sektora* [Economics of public sector], M. : INFRA-M. 643 p.
13. Yacobson, L. I. (2000) *Gosudarstvennyy sektor ekonomiki: ekonomicheskaya teoriya i politika* [Public sector of the economy: economic theory and policy], M. : GUWSE. 118 p.
14. National report of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017) *Tsili Staloho Rozvytku. Ukraina* [Sustainable Development Goals: Ukraine], Kyiv, Ukraine.
15. Kraus, N. M. (2017) *Instytutsionalizaciia innovaciynoi ekonomiky: ghlobalni ta natsionalni tendenciji* [Institutionalization of Innovative Economy: Global and National Trends] (Doctor’s Thesis), Kyiv: Knowledge.
16. Kraus, N. M. (2019) *Innovatsiina ekonomika v hlobalizovanomu sviti: instytutsionalnyi bazys formuvannia ta traiektoriia rozvytku* [Innovative economy in a globalized world: institutional basis of formation and development trajectory], Kyiv: Agrar Media Group.
17. Kraus, K. M., Kraus, N. M. (2019) *Retrospektyva i suchasnist opodatkovannia v Ukraini ta za kordonom* [Retrospective and contemporary taxation in Ukraine and abroad], Kyiv: Agrar Media Group.
18. Global innovation index (2018) Analysis: Explore the interactive database of the gii 2018 indicators, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator> (accessed 19 December 2018).

Стаття надійшла до редакції 17.05.2019 р.